

(Resum de l'any, 1994)

DOL A ANTAVIANA
Isidor Cònsul

Antaviana és el domini de la màgia i el misteri de la poesia, el tret que va a la geografia de l'ànima de Pere Calders i el mot que sintetitza l'essència del seu món literari. **Antaviana** fou el títol feliç del muntatge teatral que presentà "Dagoll Dagom", el 1978, amb una selecció de contes caldersians que rodaven per la consciència més lúdica i imaginativa del seu peculiar univers literari. Paratges jovials d'un espectacle de lletres i de fantasia que es convertiren, a més, en un camí eficaç de la divulgació de Pere Calders. El món d'Antaviana, però, s'enfosquí el dia 21 de juliol per plorar, endolat, la pèrdua del seu bonhomí i entranyable taumaturg.

Veu fonamental de la narrativa catalana de la segona meitat d'aquest segle, contista brillant, enginyós i mestre de la distància curta, l'obra de Pere Calders, com la d'altres grans contistes del seu temps (Borges i Cortázar, poso per cas) se situa en la síntesi de la imaginació i la realitat. Un orfebre subtil que sempre ha sabut el gruix d'or d'imaginació que cal barrejar a la ganga de la realitat perquè els quirats literaris de la joia no en surtin malmesos. La seva narrativa, d'altra banda, ha estat el pont necessari d'una tradició nascuda de la "colla de Sabadell" (Trabal, Obiols, Oliver...) i que arriba fins a alguns dels noms de més prestigi de la narrativa catalana actual, Jesús Moncada i Quim Monzó, per exemple. Es per totes aquestes consideracions que la mort de Pere Calders (1912-1994) ha deixat una empremta molt marcada en el calendari de l'any que ara toca resumir. I vora seu, la nòmina elegíaca d'aquest paràgraf contempla també la pèrdua de l'assagista i poeta Alfred Badia (1912-1994), de la mateixa lleva, any per any, de Pere Calders, i la del periodista i historiador Joan Crexell (1946-1994).

Per un altre costat, 1994 ha estat un any d'homenatges i d'aniversaris

significatius. Annà Murià, degana de les lletres catalanes, ha arribat a la talaia dels noranta anys, Miquel Arimany va rebre l'homenatge d'una colla d'entitats culturals i literàries i Avel·lí Artís-Gener, "Tísner", fou festejat pels escriptors catalans amb motiu dels cinquanta anys del primer llibre que publicà, 556 Brigada Mixta. De tota manera, l'escaïença de les noccs d'or amb la literatura fou només la coartada argumentada pels escriptors (el Centre Català del PEN i l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana) per homenatjar "Tísner" i agrair públicament el treball que durant tant de temps ha dut en benefici de la vida associativa de les lletres catalanes. En els anys negres del franquisme contribuí a recuperar el Centre Català del PEN, entitat de la qual fou secretari entre 1973 i 1978, i col·laborà també en la creació de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana que ha presidit aquests darrers anys.

Temps d'homenatges i any d'aniversaris. Durant 1994 s'han escaïgut els centenaris de Joan Salvat-Papasseit, de Joan de Sagarra, de Miquel Llor i de Domènec Guansé, festivats, sobretot els dos primers, amb publicacions, conferències, exposicions, recitals, cursos i altres actes d'homenatge. Entre els llibres endegats per l'escaïença dels centenaris cal comptar, sobretot, el projecte d'edició de les obres completes de Sagarra, a cura de Tres i Quatre de València, que ja ha tret al carrer un dels primers volums (El comte Arnau). En el cas de Salvat-Papasseit s'ha de comptar, entre altres, l'antologia preparada per Ferran Gadea, Salvat-Papasseit avantguardista, manifestos, cal·ligrames i altres poemes, i l'edició facsímil de Joan Salvat-Papasseit redactor en cap, a cura de Ricard Mas, que inclou les obres Un enemic del poble, Arc voltaic, Primer manifest català futurista i Proa. Quant als altres dos centenaris, s'ha publicat una antologia dels contes de Miquel Llor, Tres i no res, a cura de Carme Arnau, i la important reedició d'Abans d'ara, de Domènec

Guansé.

Es pot arrodonir aquest revolt dedicat a la memòria històrica amb la commemoració dels vint anys de la revista "Els Marges" i el cinquantè aniversari de la festa literària de Cantonigròs, al Collsacabra. Entre 1944 i 1968, el Concurs de Poesia de la parròquia de Sant Roc de Cantonigròs s'anà convertint, més enllà d'un prestigiós certamen literari, en un punt de trobada del catalanisme cultural de la resistència. I quan l'embaum de la cita anyal empetití el marc d'origen, la fi del premi literari a Cantonigròs marcà, el 1968, l'inici de les Festes de Cultura Popular Pompeu Fabra que s'han celebrat de manera itinerant arreu dels Països Catalans. La coincidència del mig segle de Cantonigròs ha permès una oportuna reedició del volum El Collsacabra (1956) de Joan Triadú.

SOBRE DEBATS I MOVIMENT EDITORIAL

Continua la consciència que el món editorial passa per un temps de crisi i que s'ha de preparar per encarar un futur incert i segurament difícil. A l'estudi Anàlisi estadística de l'edició en català de 1992 i comparació amb la de l'any 1990 (encomanat per l'Associació d'Editors en Llengua Catalana i fet públic el maig de 1994), es constata que l'edició en català visqué una dècada dels vuitanta que fou brillant, però ara es troba davant d'un demà difícil i amb la certesa, d'altra banda, que el nivell estricte de consum no es correspon actualment amb les dimensions de l'oferta. Des d'aquesta perspectiva, l'any 1994 ha generat moviments de concentració editorial per afrontar amb garanties els sotrats d'una crisi que encara pot endurir-se. Edicions 62 i l'Editorial Empúries iniciaren, el passat novembre, un procés de fusió i, vist amb una mica més de distància, aquest és també el camí seguit en els darrers anys per l'editorial Columna, l'escuderia amb més voluntat de presència en el mercat català actual. Es així que Columna ha bastit una xarxa de connexions amb la

participació i assimilació d'altres editorials més petites del tipus Club Editor, Edicions de l'Eixample, L'Albí i El Pont de Pedra, entre altres. Alhora, cal tenir en compte la col.laboració que Columna ha establert amb Fundació Enciclopèdia Catalana i, al seu torn, el control que exerceix Enciclopèdia Catalana sobre les editorials Proa i La Galera, així com la relació amb Edicions 62 per a la publicació de llibres de text. Tot amb tot, el sector editorial català s'ha distingit els darrers vint anys per la seva empenta i dinamisme i prova d'aquesta energia són les estratègies per continuar essent presents i competitius. Per la mateixa raó no falta l'anunci de projectes de dinamització ni la realitat d'un relançament tan emblemàtic com la continuació de la MOLC (Les Millors Obres de la Literatura Catalana), reiniciada amb obres de Pere Calders, Pere Gimferrer, Jordi Sarsanedas i Joan Vinyoli.

Pel que fa els debats i polèmiques diverses, ha continuat el que s'inscriu en l'òrbita dels premis literaris atès, sobretot, que per dos anys consecutius, la rumorologia periodística ha avançat algunes setmanes el nom del guanyador del premi Sant Jordi de novel.la, el més emblemàtic de la literatura catalana. Passen temps de mala premsa per als premis literaris i, llevat d'honrosíssimes excepcions, hi ha una certa consciència que la millor literatura s'hi genera actualment al marge.

L'any també s'ha distingit per una certa crispació i acritud, i per la prodigalitat en topades i malentesos amb una de les cultures veïnes. La cosa potser va començar amb l'absurd veto primaverall de TVE a Quim Monzó, va continuar amb les desafortunades declaracions estiuenques d'Antonio Gala sobre la presència del teatre espanyol a Catalunya i ho acabà d'adobar la famosa carta tardoral de la "Real Academia de la Lengua" al president del govern de l'Estat Espanyol sobre la defensa que calia fer de la llengua castellana a Catalunya. El cas és que, al costat d'altres picabaralles menors (sobre l'Escriptor del

Mes, per exemple) aquestes atzagaiades han contribuït al fet que l'any cultural rodés enrarit i es desenvolupés en sintonia amb el to abrupte que es viu endèmicament en els nivells de la política. Paradoxalment, aquesta situació s'ha produït en el marc d'uns mesos que han estat abundosos en reunions de diàleg i de col.laboració entre representants de la cultura catalana i castellana -a Toledo, a Segòvia i a Sitges. En la darrera reunió de Sitges, el mes d'abril, escriptors prou representatius d'ambdues literatures coincidiren en la necessitat estricta de defensar un estat multicultural, tal i com ho ha remarcat, d'altra banda, el Tribunal Constitucional, en acabar l'any, amb una sentència favorable als punts més debatuts de la llei de normalització lingüística.

MOVIMENT LITERARI: NARRATIVA, PROSA I POESIA

La collita del 94 ha madurat esplèndida en els cellers de la narrativa. Novel·les com Dins el darrer blau, de Carme Riera, Igur Neblí, de Miquel de Palol, El violí d'Auschwitz, de Maria Angels Anglada i La passió segons Renée Vivien, de Maria Mercè Marçal, assenyalen el vigor i l'empenta d'una novel·lística d'ambició i de qualitat, ampla de registres i que pot exposar-se dignament als aparadors de l'actual narrativa europea.

Ambientada en la Mallorca de finals del XVII, Dins el darrer blau és la novel·la històrica d'un procés inquisitorial contra els jueus i, alhora, una història de ficció coral poblada per éssers que estimen, viuen i moren: un món bigarrat de malsins i corsaris, de personatges d'immensa follia al costat d'altres de reflexió profunda, herois sense grandesa que configuren i afaiçonen un magnífic retaule, l'acoloreixen i li donen vida. A Igur Neblí, per la seva banda, Miquel de Palol, s'encara als tombants de la novel·la mítica, aparentment rera les petges de Tolkien, però també de les de Kafka i de la rica tradició literària vinculada al laberint com a secret i construcció d'un món. Maria Angels Anglada

construeix, a El violí d'Auschwitz, la dramàtica i intensa història d'un "luthier" jueu en el camp d'extermini nazi més conegut perquè fou centre de l'horror i de la barbàrie. Finalment, Maria Mercè Marçal s'ha inaugurat com a narradora amb la biografia novel·lada de Renée Vivien, pseudònim de l'escriptora francesa d'origen anglès Pauline Mary Tarn (1877-1909) i l'autora que, després de Safo de Lesbos ha cantat de forma més oberta l'amor per una altra dona. Aquesta esplèndida anyada novel·lística s'ha arrodonit amb títols del tipus El joc del mentider, de Lluís M. Todó, Lluna creixent sobre el Tàmesis, de Gabriel Janer Manila i Els dimonis familiars, de Xavier Roca Ferrer. I prop seu, la progressió d'autors com Jaume Benavente, Vides invisibles, Maria de la Pau Janer, Màrmara, i de Víctor Batallé, Tres d'amor, a banda de la continuïtat de Jaume Fuster, La guàrdia del rei, de Baltasar Porcel, Lola i els peixos morts i d'Isabel-Clara Simó, La salvatge. També la múltiple i desigual presència d'Olga Xirinacs i una certa incidència en la novel·la històrica de Guillem Viladot (Carles), Nèstor Lujan (La Rambla fa baixada) i Josep Palomero (Els secrets de Meissen). A remarcar, de passada, dues mostres interessants de literatura juvenil, Cor de roure, d'Emili Teixidor i El temps del diable, de Robert Saladrigas, i, quant al gènere, la mostra de construcció de novel·la plural, Misteri de reina, d'"Ofèlia Dracs", i una altra aventura de Lònia Guiu a El sol que fa l'ànec, de Maria Antònia Oliver. Tot plegat, sense deixar de banda l'aparició de noms nous que enriqueixen i diversifiquen més el panorama narratiu i on cal destriar, sobretot, Oscar Pàmies, L'Estat contra R, així com el primer treball novel·lístic d'Antoni Dalmau, El cor de l'espiral, de Magí Sunyer, Joc de daus i de Júlia Costa, Ombres.

La narrativa curta també ha mostrat els senyals d'una qualitat estricta i hi sobresurten els reculls de Jordi Sarsanedas, De Famagusta a Antofagasta, de Maria Barbal, Ulleres de sol, de Joan Rendé, El viatger i de Josep Pujol,

Fruita del temps. Vora d'aquest quartet d'intensitats s'hi arrengheren, en un altre nivell, però, els relats de Ruleta dolça de Jordi Arbonés, L'escrivent i altres contes de Maria Mercè Roca, Perfum Maderas d'Oriente de Francesc Llinàs i el recull "Essa" de Dracs, que aplega les narracions amb les quals l'entranyable Joaquim Soler (1940-1993) col.laborà en els volums col.lectius d'"Ofèlia Dracs".

Saltant del conte a la prosa no de ficció ens trobem amb la mostra de diferents volums de viatges exemplars i colpidors. Els més immediats són els de Josep M. Espinàs per la desolació dels boscos cremats, A peu pels camins de cendra. Viatge al Berguedà i els records de Teresa Pàmies a Nadal a Porto. Els altres, en canvi, participen de criteris més estrictament historicistes. Carles Sentís, a Viatge en Transmiserià, ha aplegat els reportatges que publicà el 1932, a "Mirador", sobre la immigració murciana, i Lluís Busquets i Grabulosa ha reunit en un sol volum, París-Santiago de Xile, quatre visions d'un mateix viatge cap a l'exili (C.A. Jordana, Domènec Guansè, Joan Oliver i Xavier Benguerel). Finalment, Joan de Déu Domènech ha rescatat una doble sèrie d'articles de Josep Carner, En els tròpics, de l'època que el "príncep dels poetes" rodà en feines consulars per Costa Rica i, d'abans, quan viatjà a Xile per la història del primer casament. En una altra perspectiva, Marta Pessarrodona ha dibuixat, a Fauna, prop de cinquanta retrats literaris breus, Albert Ràfols Casamada ha publicat la continuació dels seus dietaris, D'un mateix traç. Dietari (1978-1982), Núria Candela ha continuat posant en solfa literària la seva experiència de presonera política, Memòries de presó (1988-1992), Joan Gomis ha fet conèixer les seves Memòries cíviques i Eva Calaf ha preparat, amb criteris didàctics, una selecció d'articles de Joan Perucho, La lliçó de les coses. Quim Monzó i Enric Sòria han aplegat els seus articles periodístics a No plantaré cap arbre i Sermonari laic, respectivament, i Xavier

Luna ha tingut cura d'una selecció dels articles de Pere Calders a Mesures, alarmes i prodigis.

De la producció poètica de 1994 cal assenyalar la recuperació de la singularitat com a poeta de l'erudit Josep Romeu i Figueres. Tots els poemes recull la seva obra poètica des dels primers anys quaranta i es presenta falcada amb pròlegs il·lustres de Josep M de Sagarra, Salvador Espriu i Jaume Bofill i Ferro, entre d'altres. I posats a espigolar entre la millor poesia que ha donat el 1994, em decanto pels títols de Miquel Martí i Pol, Feliu Formosa i Salvador Oliva. A Un hivern plàcid, el poeta de Roda de Ter ha consolidat la seva impecable trajectòria amb un dels seus volums més intensos i purs. Per un altre costat, Feliu Formosa ha construït un esplèndid volum de síntesi, a Al llarg de tota una impaciència, i Salvador Oliva ha presentat, a Fugitius, un volum ambiciós i ple de saviesa retòrica, amb l'esforç d'escriure una novel·la en vers ambientada en els anys de la transició i armada amb un notable sentit crític.

De la resta es poden destriar els poemaris següents: La plana verda de Jordi Pàmias, l'escriptura secreta de Carles Hac Mor a La fi del món, l'antologia personal -Tria de poemes- de Marta Pessarrodona, l'economia estricta de Miquel Desclot a Com si de sempre, el volum de plàstica i poesia, A freq, d'Antoni Clapés i Benet Rossell, els Boscós i ciutats d'Alex Susanna, Terra de Carles Duarte, l'espai Vedat d'Albert Roig, amb el triomf de la retòrica conceptista, El rastre de l'animal més lliure, de Jaume Subirana, les Lectures d'un segle de Xúlio Ricardo Trigo, L'holandès errant de Josep Ballester, el segon poemari de David Castillo, Tenebra, la lírica de perplexitats de Manuel Ollé a Bandera liberiana i el volum L'altra distància, de Miquel-Lluís Muntané. També la doble presència d'Antoni Vidal Ferrando, Les llunes i els calàpets i Bandera blanca, i d'Enric Casassas, Començament dels

començaments i ocasió de les ocasions i Desfà els grumolls.

L'ERUDICIO I L'ASSAIG

Antoni Marí i Joan M. Pujals han signat dos volums d'assaig literari de tarannà similar, Formes de l'individualisme i La lluna de Nisan, amb un doble recull d'assajos d'interpretació artística sobre escriptors, pensadors i pintors diversos. Xavier Garcia ha reunit els papers de crític literari de Manuel de Pedrolo a El llegir no fa perdre l'escriure i Jaume Vallcorba s'ha acostat a la clara complexitat del Noucentisme a Noucentisme, mediterraneisme i classicisme. Apunts per a la història d'una estètica, que és bo de llegir en paral·lel amb Noucentisme i ciutat, volum d'actes del col·loqui del mateix títol celebrat el març de 1993 al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. En una altra òrbita, per la banda de l'estirabot i fregant manta vegades el pamflet, Albert Roig ha publicat, a El gos del poeta, una miscel·lània d'articles propis i d'altri, i Miquel Porta Perales, amb Des de la trona. Fonamentalistes i nostàlgics a la cultura catalana actual, ha signat el volum d'assaig potser més conflictiu de l'any. Quant als estudis literaris a cavall del temps medieval i del renaixement, Jaume Chiner ha publicat l'estudi biogràfic El viure novel·lesc. Biografia de Joanot Martorell -un volum que pertany en teoria a 1993, però que no ha circulat, de fet, fins al 1994- i Josep Romeu el recull Lectura de textos medievals i renaixentistes. Josep Junyent i Rafart ha tret el primer volum de Manuscrits verdaguerians de revelacions, exorcismes i visions, i entre els estudis de literatura contemporània, Cristina Badosa ha fet conèixer un volum polèmic, Josep Pla. El difícil equilibri entre literatura i política, que ha generat rius de tinta en encarar-se a una època fosca del genial escriptor empordanès. Un treball en certa manera contrapuntat pels estudis de Maria Campillo, Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939) i de Joan Samsó, La cultura catalana: entre la clandestinitat i

la represa pública. I amb un retard de cinquanta anys, ha arribat El gran refús, el capítol que faltava a Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes (1977) del canonge Carles Cardó.

El punt i final a aquest tomb anyal per la literatura vol aturar-se en l'avinentesa que Jordi Sarsanedas hagi estat guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Fou un esplèndid motiu de joia per a la literatura catalana i, no cal dir-ho, per a aquest senyor poeta amb pinta de savi despistat, just el mateix any que el calendari li manava repicar els setanta anys. El Premi d'Honor s'ha honorat enguany enaltint la figura d'un vell i bonhomiós lluitador cultural i premiant, alhora, un escriptor rigorós i exquisit de qui s'ha dit, com un retret, que té una obra massa curta. Ell, però, regnant ja per sobre el bé i el mal, ha aprofitat per a desmentir-ho, bo i celebrant la festa amb una doble edició: la publicació de Tots els contes dins del relançament de la MOLC i un nou recull de narracions, De Famagusta a Antofagasta. Aquest darrer és certament un títol d'aroma musical i que encaixa perfectament en la mena de retòrica que hom diria que només pot ser sarsanediana.

Isidor Cònsul